

Ivan Matijević

Cohors VIII Voluntariorum civium Romanorum i neki njezini pripadnici u službi namjesnika provincije Dalmacije

Ivan Matijević
HR, 21210 Solin
Stjepana Radića 7

Cohors VIII Voluntariorum civium Romanorum jedina je rimska vojna jedinica koja je u provinciji Dalmaciji boravila tijekom gotovo cijeloga Principata. Najveći dio toga vremena provela je u logoru Tilurij. Njezini su pripadnici na lokalitetima diljem provincije ostavili više od 40 natpisa od čega 23 potječu iz Salone i njezine okolice. Poznata su četiri spomenika koji svjedoče o četiri vojnika ove kohorte koji su u vremenu iza sredine II. stoljeća bili zaposleni na nekim dužnostima u administraciji namjesnika provincije Dalmacije.

Ključne riječi: kohorta, natpis, Salona, *officium consularis*, *beneficiarius*, *adiutor cornicularii*, *tibicen consularis*

UDK: 904:726.8(497.5 Solin)"652"

Izvorni znanstveni članak
Primitljeno: 28. srpnja 2009.

Cohors VIII Voluntariorum civium Romanorum osnovana je u Italiji 7. ili 8. godine.¹ Odmah je poslana u Ilirik gdje je, prema pisanju Veleja Paterkula, u slamanju Panonsko-dalmatinskoga ustanka sudjelovalo 10 legija, najmanje 70 kohorti, 10 ala, 10.000 veterana i dobrovoljaca.² Osmo dobrovoljačka kohorta rimskih građana bila je sastavljena od novaka koji su posjedovali civitet. Bila je ustrojena kao *quingenaria equitata* što znači da se sastojala otprilike od 480 pješaka, 120 konjanika i časničkoga kadra.³ Osnovane su najmanje 32 kohorte ovakvoga ustroja,⁴ od čega ih je tek 12 izravno epigrafski potvrđeno.⁵

Osmo kohorta jedina je postrojba rimske vojske koja je u provinciji Dalmaciji boravila gotovo tijekom cijeloga Principata.⁶ Na natpisu iz Rima datiranome u vrijeme prije godine 41. jasno stoji da se kohorta nalazi u Dalmaciji.⁷ Kohorta je tada bila smještena u Andetriju gdje su pronađena dva značajna natpisa i više od 10 opeka s njezinim pečatom.⁸ Krajem stoljeća premještena je u Tilurij, a Alföldy smatra da je jedna njezina *vexillatio* istodobno boravila u Epidauru odakle potječu dva natpisa.⁹ Postrojbu su tijekom I. stoljeća popunjavali Italici i novaci iz jako romaniziranih provincija poput Narbonske

1 J. Spaul 2000, str. 37. Velej Paterkul, Kasije Dion, Suetonije i Makrobije izvještavaju o postojanju dobrovoljačkih kohorti i njihovu sudjelovanju u ovom ratu, usp. D. Sergejevski 1924, str. 113, 115.

2 Velej Paterkul II, 113, usp. D. Tončinić 2004, str. 154. Od vremena Republike rimskim legijama pomoć su tijekom vojnih pohoda pružale postrojbe iz savezničkih naroda. Car August posebnu je brigu posvetio ustroju pomoćnih jedinica (*auxilia*) pa su postojale pješačke (*cohortes*), konjaničke (*alae*) i kombinirane pomoćne jedinice (*cohortes equitatae*), usp. A. Goldsworthy 2003, str. 55-58.

3 J. Spaul 2000, str. 509.

4 Njima valja pridružiti još šest poznatih kohorti sastavljenih od vojnika s građanskim pravom koje su nosile drukčiji naslov, poput *cohortes Apulia civium Romanorum*, *Campanorum*, *Ingenuorum*, *Italica* i *Campestris*, v. J. Spaul 2000, str. 19-48. August je započeo novačenje civila s građanskim pravom u pomoćne jedinice, a to se radilo kad god je bilo potrebno, v. J. Spaul 2000, str. 48, 500-502. August je drugo veliko novačenje u Italiji proveo 9. godine, nakon poraza u Teutoburškoj šumi, v. A. Goldsworthy 2003, str. 76.

5 J. Spaul 2000, str. 19-48.

6 G. Alföldy 1987, str. 254.

7 EDH HD027330 = AE 1913, 194. Natpis je najraniji spomen imena provincije Dalmacije, a važan je jer svjedoči o rijetkom primjeru kada sin oslobođenika postaje tribun kohorte, v. D. Sergejevski 1924, str. 115, bilj. 23.

8 Natpisi CIL III 9782 i CIL III 2745 datiraju u drugu polovicu I. stoljeća, G. Alföldy 1987, str. 288. Opeke CIL III 10182a-c.

9 CIL III 1742, CIL III 1743; G. Alföldy 1987, str. 254, 291. U Epidauru je pronađen natpis koji spominje Šestu dobrovoljačku kohortu i neki njezin građevinski pothvat izvršen između 14. i 20. godine, usp. D. Rendić-Miočević 1959, str. 156-158.

Galije i Norika, a časnički je kadar najvećim dijelom također bio sastavljen od Italika.¹⁰ Tekst salonitanske diplome iz godine 94. svjedoči i o novačenju peregrina,¹¹ što se može protumačiti kao posljedica nemira godine 68. kada su u ovakve jedinice primani novaci bez civiteta.¹²

Tijekom II. i III. stoljeća glavnina kohorte boravi u logoru u Tiluriju gdje je pronađeno devet natpisa s njezinim imenom.¹³ U vojnom logoru na Gračinama kod Humca u dolini Trebižata (*castellum Bigeste*),¹⁴ u Čačku,¹⁵ zatim u Halapiću na sjevernim obroncima Dinare¹⁶ pronađeni su natpisi iz II. stoljeća, i tu su vjerojatno bila smještena manja odjeljenja kohorte.¹⁷ Istome razdoblju pripadaju i natpisi iz Narone,¹⁸ Tučepa,¹⁹ Proboja²⁰ i Dokleje.²¹

U desetljećima poslije markomanskih ratova novačenje se provodilo i među romaniziranim stanovništvom Salone i Epidaura, dok su novaci iz Italije i zapadnih provincija rijetko pristizali. Italski časnički kadar pomalo je potiskivan.²² U III. stoljeću postrojba je primila počasne naslove o čemu govore dva natpisa iz Tilurija. Prvi svjedoči o pridjevu *Antoniniana* i datiran je u vrijeme između 215. i 220. godine.²³ Drugi natpis iz godine 245. govori da je kohorta imala pridjev *Philippiana* u čast cara Filipa.²⁴ Ovo su najkasniji njezini spomeni u provinciji Dalmaciji.²⁵ Kohorta je najvjerojatnije pod carem Aurelijanom prebačena u Arabiju gdje se opet javlja u IV. stoljeću.²⁶

Na 11 lokaliteta u provinciji Dalmaciji pronađeno je više od 40 spomenika na kojima se spominje ova jedinica, a najveći dio od toga otpada na Salonu i njezinu okolicu.²⁷ Iz Italije potječu još tri potvrde ove kohorte, a po jedna iz Panonije, Mauretanijske, Betike i Numidije.²⁸

Nakon Osme kohorte u Saloni je najviše natpisa ostavila *cohors III Alpinorum equitata*. Radi se o devet natpisa i jednoj diplomu.²⁹ Neki od pripadnika ove pomoćne jedinice vjerojatno su služili pri namjesnikovu uredu, a neki i u njegovoj tjelesnoj straži (*singulares consularis*).³⁰ Postrojba je u Dalmaciju došla tijekom rata 6.-9. nakon čega je kroz cijelo I. stoljeće boravila u logoru Bigeste. Kada je Osmo kohorta napustila logor u Andetriju, ova se jedinica onamo smjestila i boravila sve do oko godine 185. kada odlazi u Donju Panoniju. Njezini natpisi pronađeni su još u Burnumu, Tiluriju, Kadinoj Glavici, Gradacu kod Skradina i na Braču.³¹

Treći augzilij po brojnosti natpisa iz Salone je *cohors I Belgarum equitata* sa sedam spomenika.³² Neki natpisi svjedoče o vojnicima koji su također služili pri namjesnikovu uredu, ali kao konjušari (*stratores consularis*).³³ Kohorta je tu došla iz Gornje Germanije u doba Nerona ili dinastije Flavijevaca, a nakon odlaska Treće kohorte alpinaca naselila se u logoru Bigeste. Ove prostore napustila je prije godine 197. kada se pridružila vojsci Septimija Severa na

10 Vrlo dobra ilustracija rečenoga su natpisi na kojima su neki od vojnika istakli svoje podrijetlo: CIL III 9782 *domo Cemeneli*, CIL III 2745 *Celeia*, CIL III 13975 *domo Claudia Viruno*. O osobitostima novačenja za Osmu kohortu i ostale dalmatinske augzilije v. G. Alföldy 1987, str. 271-278.

11 CIL XVI 38: *Daversus qui peregrinae condicionis probati erant*. Diploma je dodijeljena pripadniku Treće kohorte alpinaca.

12 J. J. Wilkes 1969, str. 145. Moguće je da se spomenuti peregrini odnose samo na vojnike Treće kohorte alpinaca, a ne Osme dobrovoljačke; v. G. Alföldy 1987, str. 254, bilj. 102.

13 CIL III 13975, CIL III 9732, CIL III 14930, CIL III 13187, CIL III 9724 (2706), ILJug 1947, ILJug 1948, D. Tončinić 2004, str. 149-152 i tegule s pečatom postrojbe CIL III 14336.1; G. Alföldy 1987, str. 288-289, D. Tončinić 2004, str. 149-154.

14 CIL III 8490 (6365), G. Alföldy 1987, str. 255.

15 CIL III 8336 (6321), G. Alföldy 1987, str. 255, 291.

16 ILJug 1645, G. Alföldy 1987, str. 291.

17 G. Alföldy 1987, str. 254-255, J. Spaul 2000, str. 37, D. Tončinić 2004, str. 154-155.

18 CIL III 1808, G. Alföldy 1987, str. 291.

19 CIL III 14629.1, G. Alföldy 1987, str. 290.

20 CIL III 13875, G. Alföldy 1987, str. 290.

21 CIL III 12679, J. J. Wilkes 1969, str. 126., G. Alföldy 1987, str. 291.

22 G. Alföldy 1987, str. 254-255.

23 CIL III 9732, J. Spaul 2000, str. 35. U kasnome Principatu postrojbe su katkada nosile carski gentilij kao počasni nadimak. Treća kohorta alpinaca također je nosila pridjev *Antoniniana*, a najvjerojatnije joj ga je dodijelio car Karakala nakon godine 214., usp. B. Kirigin 1979, str. 130-132.

24 CIL III 2706, J. Spaul 2000, str. 35.

25 G. Alföldy 1987, str. 255.

26 D. Tončinić 2004, str. 155. Čini se da je otprilike u isto vrijeme provinciju napustila i Treća kohorta alpinaca, J. Spaul 2000, str. 37.

27 Za cjelovit popis natpisa iz provincije Dalmacije usp. G. Alföldy 1987, str. 288-291. U nastavku rada bit će riječi o nekim novopronađenim natpisima iz Salone.

28 Podatke o spomenicima koji ne potječu iz Dalmacije preuzimam od D. Tončinić 2004, str. 153.

29 G. Alföldy 1987, str. 280-282, J. Spaul 2000, str. 266-268 uopće ne spominje natpise CIL III 14698 i F. Bulić 1914, str. 93, n. 4688.

30 J. J. Wilkes 1969, str. 146, B. Rankov 1999, str. 22.

31 G. Alföldy 1987, str. 280-282, J. Spaul 2000, str. 266-268.

32 G. Alföldy 1987, str. 283-285, I. Matijević 2008, str. 191-193, J. Spaul 2000, str. 190-192 uopće ne spominje natpise ILJug 2610 i CIL III 2067.

33 J. J. Wilkes 1969, str. 146, B. Rankov 1999, str. 22.

njegovu putu u Lyon.³⁴ Njezini natpisi pronađeni su još u Tiluriju, Vrgorcu, Naroni, Burnumu, Andetriju, Kadinoj Glavici i Doboju.³⁵

Četiri natpisa u Saloni ostavila je *cohors I miliaria Delmatarum*,³⁶ a po dva *cohors I Campanorum voluntariorum civium Romanorum*³⁷ i *cohors II Cyrrhestarum sagittaria*.³⁸ Po jedan natpis ostavile su *cohors I Lucensium equitata*,³⁹ *cohors Aquitanorum*,⁴⁰ *cohors I Flavia Brittonum*⁴¹ i *cohors II miliaria Delmatarum*.⁴² Od pomoćnih konjaničkih jedinica u Saloni su po jedan natpis ostavile *ala Parthorum*,⁴³ *ala Pannoniorum*⁴⁴ i *ala Claudia nova*.⁴⁵

Kako sam već spomenuo, brojem spomenika Osmе kohorte Salona sa svojom okolicom daleko nadmašuje ostale lokalitete u provinciji Dalmaciji. Riječ je o 20 nadgrobnih natpisa, dvjema opekama s pečatom postrojbe i jednom vojničkom diplomom. Salonitanski natpisi nemaju važnost za određivanje pokreta i aktivnosti postrojbe.⁴⁶ Postoje još četiri natpisa koje različiti autori pripisuju ovoj jedinici. Držim da za to nema dovoljno čvrstih pokazatelja.⁴⁷

Svi salonitanski spomenici su sepulkralnoga karaktera i pripadaju vremenu II. i III. stoljeća. Najraniji i daleko najvažniji od ovih spomenika je nadgrobnna ara centuriona Tita Flavija Lucilija. On je bio zastavnik (*vexillarius*),

seskviplikarij (*sesquiplicarius*), duplikarij (*duplicarius*) i časnik za logistiku u carskoj konjaničkoj gardi (*Equites singulares Augusti*) u Rimu u doba cara Hadrijana od kojega je primio sve nagrade.⁴⁸ Malo kasnije nastala su dva natpisa koji svjedoče o veteranima. Na natpisu koji je veteranu Luciju Juliju podigla njegova supruga spominju se njihovi oslobođenici,⁴⁹ a drugi natpis spominje veterana Silvana.⁵⁰ Vojniku Luciju Sorniju nadgrobnni spomenik podigla je njegova majka.⁵¹ Helius je podigao nadgrobnni natpis vojniku i svome gospodaru Gaju Publiju Veru.⁵² Otprilike istom vremenu pripada natpis podignut vojniku Viviju Silvestru⁵³ te natpis koji je vojnik Licinije podigao jednoj ženskoj osobi.⁵⁴

Najveći dio natpisa iz III. stoljeća također govori o vojnicima i članovima njihovih obitelji. Nadgrobnni natpis trubaču (*bucinator*) Ulpiju Nepotu podigla je u Pituntiju njegova majka.⁵⁵ U sjevernome dijelu salonitanskoga agera, u Klapavicama pored Klisa, duplikarij Gaj Alasinije Sekundin postavio je nadgrobnni natpis svome ocu.⁵⁶ U rodu s njime najvjerojatnije je bio centurion Gaj Alasinije Valentin čiji je natpis nedavno pronađen na istom mjestu.⁵⁷ Vojnik Aurelije Januarije i njegova supruga podigli su spomenik svojoj preminuloj kćerkici,⁵⁸ a Dazije Eternal isto je napravio za najmanje dvije osobe s kojima je očito

34 J. Spaul 2000, str. 191. Spaul i Wilkes nisu suglasni oko vremena dolaska i odlaska postrojbe u Dalmaciju, usp. I. Matijević 2008, str. 192, bilj. 3.

35 G. Alföldy 1987, str. 283-285, J. Spaul 2000, str. 190-192.

36 G. Alföldy 1987, str. 251-252, J. Spaul 2000, str. 312-313.

37 G. Alföldy 1987, str. 250-251, J. Spaul 2000, str. 22-23.

38 G. Alföldy 1987, str. 251. Moj rad o jednom neobjavljenom natpisu iz Salone i jednom iz Burnuma predan je na objavu u Diadori, časopisu Arheološkoga muzeja u Zadru.

39 G. Alföldy 1987, str. 253, J. Spaul 2000, str. 82.

40 G. Alföldy 1987, str. 247-248, J. Spaul 2000, str. 141-144.

41 G. Alföldy 1987, str. 250, J. Spaul 2000, str. 195-197.

42 G. Alföldy 1987, str. 252, J. Spaul 2000, str. 314.

43 G. Alföldy 1987, str. 244-245.

44 G. Alföldy 1987, str. 244.

45 G. Alföldy 1987, str. 242-243.

46 J. Spaul 2000, str. 37.

47 CIL III 8765 (Salona): *L Vetufrio... / eq c o[...].] aet / ann XVIII / Aelia Maximina mater; CIL III 8672 (Klis): [I O M] / conserv(ator) / [G]aius Ber[...].] / [A]urelius Maxi[rm] / us V(enator?) I(mmunis?) coh[ort]i / s V mil n[on] / mini eius / [C]um suis / [p]osuit d(onum?) d(edit?) I(ibens) m(erito); CIL III 8777 (Salona): [...].] / teut [...].] / vo[[untariorum?] / XIII o[...].] / in fr[onte] pedes[...].]; CIL III 1940 (Salona): [H]erculi [sacrum] / [S]jex(tus) Aquilli[us] Severus (centurio) coh(ortis) V[...]donis donatus ab [Imp] Traiano bello] Dacico dec(urio) salonis et Flano[nae] I(ocus) d(at)us d(ecurionum) d(ecreto).*

48 J. Jeličić-Radonić 2006, str. 125-127.

49 CIL III 9708.

50 CIL III 12904.

51 CIL III 8757.

52 CIL III 2045.

53 ILJug 2572.

54 CIL III 2039.

55 CIL III 8522.

56 ILJug 2007.

57 Otkrili su ga arheolozi iz MHAS-a u nedavnim istraživanjima starokršćanske crkve u Klapavicama pored Klisa. Na podatcima o ovome spomeniku zahvaljujem kolegi Dinu Demicheliju koji priprema katalog antičkih natpisa iz MHAS-a.

58 CIL III 8729.

Slika 1

Ara Tita Statilija Maksima, perivoj Garanjin-Fanfonda, Trogir (snimio Ivan Matijević)

Slika 1a

bio u bliskoj vezi.⁵⁹ Luciju Aureliju spomenik su podigli najvjerojatnije supruga i sin,⁶⁰ a Eliju Ursaciju njegova supruga.⁶¹ Svojim supruzima vojnicima nadgrobne natpise podigle su Pompeja Firmina⁶² i Matura,⁶³ a jedan sin čije se ime nije sačuvalo podiže natpis svome ocu vojniku.⁶⁴ Jedan nadgrobni natpis sačuvalo je ime dedikanta vojnika Neposa.⁶⁵ Ostali spomenici iz Salone s imenom Osme kohorte su dvije opeke s pečatom postrojbe⁶⁶ i jedna vojnička diploma.⁶⁷

U redovima Osme kohorte nakon sredine II. stoljeća služili su vojnici koji su ujedno bili zaposleni u uredu

namjesnika provincije (*officium consularis*) u Saloni. O tim osobama ponešto otkrivaju dva nadgrobna natpisa iz Salone, jedan žrtvenik iz Tilurija i jedan iz Dokleje. Najraniji od ovih natpisa danas se nalazi u Trogiru u perivoju Garanjin-Fanfonda. Riječ je o bogato ukrašenoj ari (slika 1, 1a) sa sljedećim natpisom: *T(ito) Statilio / Maximo / mil(iti) coh(ortis) VIII Vol(untariorum) / adi(utori) corni(cularii) c(on)s(ularis) / def(uncto) an(norum) XXV / lul(ia) Fructula / hospita / et sibi.*⁶⁸ Pokojni Tit Statilije Maksim bio je rimski građanin što je očito po njegovoj troimenskoj formuli, ali i činjenici što je bio pripadnik kohorte u koju su bili

59 CIL III 14660.1 (8775).

60 CIL III 8728.

61 CIL III 2002.

62 CIL III 12902, J. Spaul 2000, str. 36 pogrešno navodi da je spomenik iz Garduna.

63 CIL III 14247 (8776).

64 F. Bulić 1907, str. 42-43.

65 CIL III 8751.

66 F. Bulić 1903, str. 199, n. 952., F. Bulić 1905, str. 159, n. 1908., G. Alföldy 1967, str. 50-51.

67 V. bilj, 11.

68 CIL III 2052.

novačeni gotovo isključivo rimski građani. Statiliji su italskoga podrijetla i većina ih je potvrđena u Saloni i njezinoj okolici.⁶⁹ Maksimu i sebi nadgrobnu aru podigla je Julija Fruktula koja se oslovila izrazom *hospita*. Ispravno značenje ovoga izraza, kada se pojavljuje u odnosu s nekim vojnikom, nije potpuno jasno iako je općeprihvaćeno da u takvim okolnostima označava vojničku konkubinu.⁷⁰ Izgleda kako se na ovaj način upotrijebljen izraz *hospita* javlja samo u Dalmaciji.⁷¹ Maksim je preminuo u 25. godini života i već je bio zaposlen u namjesnikovom uredu u Saloni kao pomoćnik konzularnoga kornikularija (*adiutor corniculariorum consularis*). Kornikulariji su bili na čelu cijeloga vojnog osoblja u namjesnikovu uredu, a izravni dokazi o njihovim aktivnostima su vrlo oskudni. Vjerojatno su bili upleteni u sve namjesnikove poslove,⁷² što bi se prema tome moglo reći i za njihove pomoćnike (*adiutores*) koji su među ostalim namještenicima ureda bili prvi u grupi *immunes*.⁷³ Moguće da je Maksimu ovo bilo prvo zapaženije napredovanje u vojsci.⁷⁴ Na svome natpisu najvjerojatnije bi dao naznačiti neke prijašnje službe kao što je to učinio njegov kolega Lucije Sulpicije Prokul iz Tilurija.⁷⁵ Visok položaj u okviru namjesnikove administracije za ovako mladoga vojnika očito je odraz njegovih sposobnosti, dobrog obrazovanja, a možda i utjecajnih poznanstava ili spoj svega navedenoga.⁷⁶ Maksimova služba donosila je i bolju plaću jer je njegova

hospita Julija Fruktula raspolagala većim novcem kada je naručivala ovako bogato ukrašen nadgrobni spomenik.⁷⁷ Ara ima raskošno krunište, a na bočnim stranama prikazuje dvaju krilatih erota prema čijim skulpturalnim karakteristikama spomenik nije mogao nastati prije sredine II. stoljeća.⁷⁸ Datacija se potpuno poklapa s osobinama pokojnikove imenske formule jer se smatra da nakon doba cara Hadrijana započinje nestajanje imenske formule koja sadržava filijaciju i tribus što je karakteristika natpisa iz ranoga Principata.⁷⁹

U Tiluriju je davno pronađena posvetna ara (slika 2) još jednoga pripadnika Osme kohorte koji je u namjesnikovu uredu bio na istom položaju kao i Statilije Maksim. Njezin tekst glasi: *Minervae aug(ustae) s(acrum) / L(ucius) Sulpici(us) Procu(lus) acta / rius coh(ortis) / VIII Vol(untariorum) ex / adiutore / cornicu(lariorum) / co(n)s(ulari) l(ibens) p(osuit)*.⁸⁰ Dakle, posvetu božici Minervi izvršio je Lucije Sulpicije Prokul. On vuče italsko porijeklo, a ostali nositelji ovoga gentilicija većinom potječu iz Salone.⁸¹ U trenutku postavljanja žrtvenika bio je činovnik (*actarius*) u uredu zapovjednika svoje postrojbe u Tiluriju, a pohvalio se i prijašnjom službom pomoćnika konzularnoga kornikularija. Karakteristike Prokulove imenske formule smještaju njegov spomenik u vrijeme iza sredine II. stoljeća,⁸² dakle otprilike kada se datira i Statilijeva ara. Većinu augzilijarnih posvetnih natpisa u Dalmaciji postavili

69 G. Alföldy 1969, str. 122.

70 O izrazu *hospita* v. S. E. Phang 2001, str. 151, 199, A. Kurilić 2006, str. 133.

71 A. Kurilić 2006, str. 133.

72 O konzularnim kornikularijima v. B. Rankov 1999, str. 19-20, 26.

73 Osoblje namjesnikova ureda bilo je svrstano u tri različite grupe: *principales*, *immunes* i *milites*, v. B. Rankov 1999, str. 22-23.

74 Očito je riječ o prilično brzom napredovanju uzme li se u obzir da je većina novaka u vojsku primana u dobi između 18. i 21. godine, usp. A. Goldsworthy 2003, str. 78.

75 ILJug 1947.

76 O važnosti obrazovanja, dobrih preporuka i poznanstava za napredovanje u vojnoj službi usp. R. W. Davies 1969, str. 216-217, 226-229. Rimski vojnici cijenili je pismene vojnike. Umijeće čitanja i pisanja nekima je moglo biti presudno za ostvarivanje boljeg položaja u vojsci, a time i bolje plaće. Od velikoga značenja za napredovanje mladoga vojnika bila su pisma preporuke (*litterae commendaticiae*), usp. I. Haynes 1999, str. 171.

77 Car Domicijan povećao je vojničke plaće godine 84., a isto je učinio i Septimije Sever godine 197. Omjer između primanja augzilijarnih i legionarskih pješaka bio je 5:6, a *miles cohortis* tada je primao plaću od 1000 sestercija godišnje. Speidel se dotiče problema plaće konzularnih kornikularija, ali ne i primanja njihovih pomoćnika, v. M. A. Speidel 1992, str. 92, 97-100. Neki autori osporavaju Speidelove pretpostavke o plaćama i omjeru 5:6 tvrdnjom kako su plaće pješaka i konjanika u pomoćnim postrojbama i legijama bile jednake, v. R. Alston 1994, str. 122. Većina autora smatra da su pripadnici svih pomoćnih jedinica bili jednako plaćeni. Međutim, moguće je da su se primanja razlikovala od postrojbe do postrojbe i da su u nekim slučajevima bila uvjetovana porijeklom jedinice, usp. A. Goldsworthy 2003, str. 94-95.

78 Eroti pripadaju tzv. trajansko-hadrijanskom tipu koji se u prikazuje kao dijete od 3-4 godine s prenatrženom mišićavom, čuperkom na tjemenu, valovitim pramenovima koji prekrivaju uši i slabim krilima, usp. N. Cambi <1967>, str. 59, 67-68. Ara Statilija Maksima na pročelju ima pseudozabat ukrašen rozetom i pseudoakroterije s akantovim viticama i trostrukim palmetama. Ovakva ukrasna kompozicija svojstvena je velikom broju salonitanskih stela i gotovo u potpunosti odgovara onoj na steli Publija Benija Priscijana o kojoj će biti govora u nastavku.

79 H. Thylander 1952, str. 66 i d., I. Calabi Limentani 1968, str. 176. Otprilike istodobno s reduciranjem imenskoga sustava iz ranocarskoga doba polako se počinje javljati posvetna formula *Dis Manibus* koja se uobičajila nakon trajansko-hadrijanskoga doba, usp. R. Weynand 1902, str. 190-193. Ova pojava je na dalmatinskim natpisima nastupila malo ranije, usp. G. Alföldy 1969, str. 28.

80 ILJug 1947.

81 G. Alföldy 1969, str. 124.

82 Usp. bilj. 79.

Slika 2
Ara Lucija Sulpicija Prokula (F. Bulić 1903, str. 129.)

su časnici koji su ih redovito naslovljavali vrhovnim božanstvima.⁸³ Rečeno potvrđuje i ovaj natpis čiju važnost pojačava podatak o skromnim potvrdama Minervina kulta u Dalmaciji.⁸⁴ O namjesnikovim kornikularijima iz Salone znamo vrlo malo jer su poznata samo dva prilično

oštećena natpisa koji ih spominju. Jedan kornikularij bio je iz legije XI *Claudia pia fidelis*,⁸⁵ a ime postrojbe u kojoj je služio drugi nije sačuvano.⁸⁶ Natpisi najvjerojatnije potječu iz I. stoljeća.⁸⁷

Treći natpis iz ove grupe je stela (slika 3) iz Salone koju podiže vojnik Osme kohorte. Na njoj piše: *D(is) M(anibus) / Val(eriae) Maximae / P(ublius) Bennius / Priscianus / mil(es) coh(ortis) VIII Vol(untariorum) / tibernem (sic) co(n)s(ularis) / hospitae / b(ene) m(erenti) p(osuit)*.⁸⁸ Publije Benije Priscijan podigao je nadgrobni natpis svojoj hospiti Valeriji Maksimi. Beniji su porijeklom iz središnje Italije,⁸⁹ a u Dalmaciji su potvrđeni isključivo u Saloni i njezinoj široj okolini.⁹⁰ Ovaj natpis po prvi put svjedoči o glazbeniku (*tibernem consularis*) koji je služio u namjesnikovu uredu. Stela je nastala sredinom II. stoljeća,⁹¹ a isti je komemorator možda spomenut na jednom odavno poznatom ulomku iz Salone.⁹²

Posljednji spomenik iz ove grupe potječe iz Dokleje. Riječ je o posvetnome natpisu (slika 4) sljedećega sadržaja: *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / Epon(a)e regin(ae) / genio loci / P(ublius) Bennius Eg / regius mil(es) / coh(ortis) Vol(untariorum) adiu[t(or)] / princ(ipis) b(ene) f(iciarius) / co(n)s(ularis) v(otum) s(olvit) / [...]*.⁹³ Publije Benije Egeregije učinio je posvetu vrhovnome bogu Jupiteru, božici konjâ Eponi i geniju mjesta. Natpis je izuzetno važan jer je riječ o jedinjoj do sada poznatoj potvrdi augzilijara na položaju konzularnoga beneficijarija (*beneficiarius consularis*) u ovome dijelu Carstva.⁹⁴ Konzularni beneficijariji⁹⁵ bili su najbrojniji službenici namjesnikova ureda, a za razliku od pomoćnika kornikularija bili su svrstani u hijerarhijski višu grupu *principales*.⁹⁶ Izravno podređeni namjesniku provincije⁹⁷ uživali su njegovo povjerenje i obnašali

83 G. Alföldy 1987, str. 266-268.

84 M. Sanader 2008, str. 175.

85 CIL III 8738.

86 CIL III 8750.

87 J. J. Wilkes 1969, str. 103, 121.

88 AE 2001, 1607.

89 J. J. Wilkes 2002, str. 91.

90 Gentilicij je čest u Italiji i Africi, v. G. Alföldy 1969, str. 66-67.

91 Stela je najvjerojatnije bila uzidana u istočni trakt salonitanskih gradskih zidina, usp. D. Maršić - M. Matijević 2000, str. 36. Prema tome, morala je nastati prije godine 170. kada je taj dio zidina podignut, usp. J. Jeličić-Radonić 1997-1998, str. 22-30.

92 CIL III 8950: *P(ublius) Be[nnius...]/ Priscianus.../ INS[...]/ VI[...]*

93 CIL III 12679.

94 J. J. Wilkes 1969 str. 123, B. Rankov 1999, str. 19, 27, bilj. 83. U cijeloj relevantnoj literaturi P. Benije Egeregije spominje se kao konzularni beneficijarij, usp. ovdje bilj. 113.

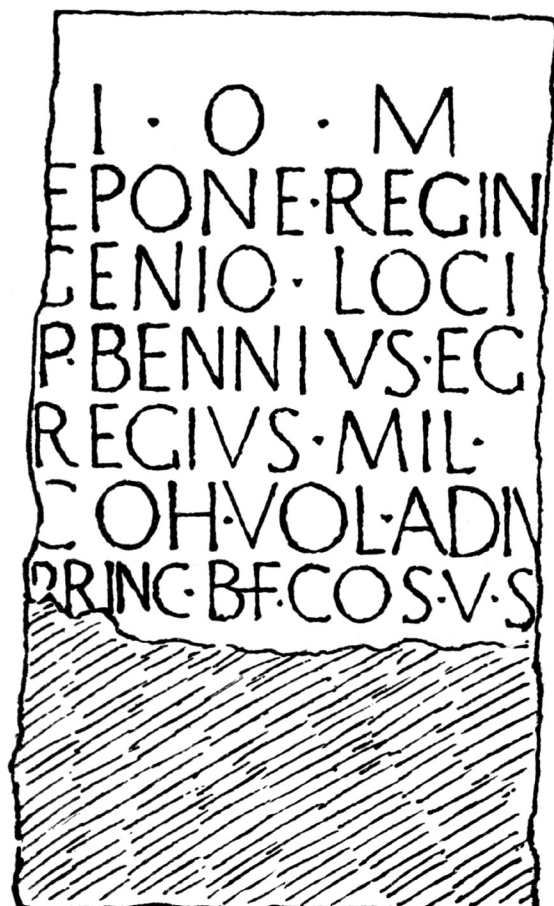
95 O konzularnim beneficijarijima i njihovim ulogama postoji vrlo opsežna ali i proturječna literatura, v. B. Rankov 1999, str. 27, bilj. 82, 96, R. L. Dese 1996, str. 288, bilj. 10.

96 Osim njih toj grupi pripadaju *cornicularii, commentarienses, speculatores i frumentarii*, v. B. Rankov 1999, str. 23.

97 M. Šašel Kos 1995b, str. 161.

Slika 3
Stela Publija Benija Priscijana, zbirka M. Matijevića
(snimio Jakov Teklić)

Slika 4
Natpis Publija Benija Egregija (P. Sticotti 1913, str. 157)

najraznovrsnije zadaće, a u mjestima svoga službovanja često su bili jedini vidljivi predstavnici središnje vlasti.⁹⁸ Namjesnicima su bili nezamjenjivi kada je trebalo osigurati pravodoban dotok ključnih informacija što je bilo od neprocjenjive važnosti za novopostavljene namjesnike koji nisu bili dovoljno dobro upoznati sa

situacijom u provinciji.⁹⁹ U graničnim provincijama od vremena cara Trajana započinje organizacija mreže njihovih postaja (*stationes*) koja se razgranala u doba Antonina Pija, a posebno Marka Aurelija.¹⁰⁰ Dokazano je da su u istim postajama istovremeno služila najviše dvojica beneficijarija i da im je služba trajala oko pola godine.¹⁰¹

98 Natpisi ih spominju kao nadglednike namjesnikova kućanstva (*domicurator*) i pomoćnike centuriona koji je bio na čelu njegova stožera (*adiutor principis praetorii*), zatim kao glasnike i časnike na namjesnikovu sudu, v. B. Rankov 1999, str. 27, 29. Djelovali su kao posrednici između domaćega stanovništva i namjesnika provincije u pogledu financijskih, zakonskih i ostalih pitanja nadgledanjem prikupljanja poreza i naplaćivanjem carine, v. M. Šašel-Kos 1995b, str. 161-162. O njihovim ulogama u prikupljanju poreza svjedoče i rijetki nadgrobni spomenici koji ih prikazuju s vrećama za novac, voštanim pločicama za pisanje i stilusom. Takav je prikaz sačuvan na spomeniku CIL III 12895 iz Salone, v. J. J. Wilkes 1969, str. 123-124.

99 B. Rankov 1999, str. 28-29. O vrlo bliskoj povezanosti između namjesnika i njegovih beneficijarija na primjeru Pretorija Latobikorom u Gornjoj Panoniji zanimljivo piše M. Šašel-Kos. Naime, Maksimin Tračanin postao je car 235. i tijekom vladavine često se morao oslanjati na osobe od povjerenja. Bilo mu je vrlo važno da na mjesto namjesnika ove strateški osjetljive provincije postavi pouzdanu osobu. Može biti da je to bio Decije, tada namjesnik Donje Mezije a od 249. car, i da je sa sobom na novu službu doveo i nekoga od svojih beneficijarija. Jedan od njih mogao je biti M. Aurelije Zenas, rodnom iz Trakije i epigrafski potvrđen na jednom žrtveniku, v. M. Šašel-Kos 1995a, str. 277-278.

100 R. L. Dise 1997a, str. 275-281.

101 Većina beneficijarijskih postaja zabilježena je u blizini vojne granice s barbarikumom, pored augzijarnih utvrda i na važnim prometnim pravcima. U Dalmaciji, Noriku, Gornjoj i Donjoj Meziji postaje su bile u blizini rudnika, v. B. Rankov 1999, str. 28-29. Carski upravitelji rudnika u Donjoj Meziji, Daciji i Hispaniji birani su iz redova konzularnih beneficijarija, usp. A. Škegro 1998, str. 102.

Pored postaja podizali su posvetne natpise kojih je diljem Carstva pronađeno nekoliko stotina, a primjerice u Sirmiju više od 80.¹⁰² Sve veća prisutnost beneficijarija u nemirno doba kasnoga Principata govori o povećanom uplitanju središnje vlasti u autonomne poslove municipija.¹⁰³ Iz Dalmacije su poznata 44 konzularna beneficijarija koji su ovdje na službu dolazili najčešće iz triju legija smještenih u Podunavlju: *I Adiutrix* (Donja Panonija), *XIV Gemina* (Gornja Panonija) i *XI Claudia pia fidelis* (Donja Mezija).¹⁰⁴ Cijeli *numerus beneficiariorum* iz Dalmacije dolazio je iz drugih provincija, a potvrda jedine iznimke je ovaj natpis iz Duklje.¹⁰⁵ Najviše natpisa konzularnih beneficijarija poznato je iz Salone.¹⁰⁶ U Dalmaciji su njihovi natpisi koncentrirani u četiri velike skupine smještene uz velike cestovne pravce koji se pružaju iz Salone,¹⁰⁷ a potvrđeno je 17 njihovih postaja.¹⁰⁸ U Dokleji su, osim Egregijeva natpisa, pronađena još dva s imenima konzularnih beneficijarija. Prvi je imenima konzula datiran u godinu 187., a Jupiteru i Eponi posvetio ga je Gaj Okracije Lakon (slika 5), pripadnik legije *I Adiutrix*.¹⁰⁹ Drugi je ulomak nadgrobnoga natpisa koji je beneficijariju podigla neka Rufina,¹¹⁰ a datira se u vrijeme kasnoga Principata.¹¹¹ Ovi natpisi nedvojbeno govore da je u blizini Dokleje bila beneficijarijska postaja.¹¹² Tvrdnju da je Egregije bio i pomoćnik starijega centuriona (*adiutor princeps praetorii*) koji je vodio namjesnikov ured treba primiti s velikim oprezom.¹¹³ Velikoj većini posvetnih natpisa konzularnih beneficijarija diljem Carstva zajednička je posveta bogu Jupiteru i geniju mjesta.¹¹⁴ Geniji mjesta predstavljaju

Slika 5
Natpis Gaja Okracije Lakona (A. Mayer 1928 - 1929, str. 67)

102 Od ostalih postaja po brojnosti natpisa najznačajnije su Osterburken (30), Celeia (27), Stockstadt (20) i Praetorium Latobicorum (18), v. R. L. Dise 1996, str. 287.
103 I. Bojanovski 1988, str. 361.

104 Ove tri legije dale su više od polovice poznatih konzularnih beneficijarija u provinciji Dalmaciji, usp. R. L. Dise 1996, str. 290, bilj. 20.

105 U kasnome Principatu beneficijariji su puno češće bili slani na službu u provinciju gdje nije bila njihova matična postrojba, usp. R. L. Dise 1996, str. 289.

106 Wilkes navodi broj od 14 natpisa koji je u međuvremenu blago povećan, usp. J. J. Wilkes 1969, str. 123-124. Ovome korpusu treba dodati aru pronađenu u Splitu. Ona je pripadala Luciju Graniju Proklinu, konzularnom beneficijariju legije *XIV Gemina*. Ara ima prikaz znaka koji je najvjerojatnije u vezi s Proklinovom službom, usp. N. Cambi – Ž. Rapanić 1979, str. 103-104.

107 J. J. Wilkes 1969, str. 122-127.

108 I. Bojanovski 1988, str. 360.

109 ILJug 1825: *[(ovi) O(ptimo) M(aximo) / Eponae Re]g(inae) / genio loci / C(aius) Ocratius / Lacon b(ene)ff(iciarius) co(n)s(ularis) / leg(ionis) I Adiutr(icis) / v(otum) s(olvit) [(i)bens) m(erito) / Crispino et Aeliano / co(n)s(ulibus)*

110 CIL III 13828: *[...] b(ene)ff(iciario) / co(n)s(ularis) [...] / [...] Rufina [marito?] / piissim[o...]*

111 Datacija je temeljena na uporabi pridjeva *piissimus* osobitoga za kasni Principat, usp. G. Alföldy 1969, str. 29.

112 J. J. Wilkes 1969, str. 126.

113 Wilkes smatra da je Egregije nakon službe pomoćnika starijega centuriona u oficiju bio prebačen u postaju u Dokleji iz čega slijedi da nije istovremeno obavljao ove dvije službe, usp. J. J. Wilkes 1969, str. 120. Jedan konzularni beneficijarij iz Numidije također je obnašao istu službu i spominjući ga Rankov je uputio na ovaj Egregijev natpis ne ulazeći u njegovu interpretaciju, usp. B. Rankov 1999, str. 27, bilj. 83. Međutim, činjenica je da na Egregijevom natpisu, za razliku od onoga iz Numidije, stoji samo *adiutor princeps* bez riječi *praetorii* što ovu njegovu službu stavlja pod veliki upitnik. O ovome problemu razgovarao sam s dr. sc. Anamarijom Kurilić koja je ponudila zanimljivije rješenje. Naime, ona pretpostavlja da Egregije nije bio beneficijarij nego njegov viši pomoćnik (*adiutor princeps*) što je moguće s obzirom na činjenicu da augurijari nisu postavljeni na položaje beneficijarija. U svakom slučaju radi se o problemu koji zahtijeva dublju analizu.

114 R. L. Dise 1997b, str. 286.

divinizirane posebnosti lokalne sredine. Beneficijarijima nije bilo lako zblížiti se s mjestom u kojemu će biti kratko vrijeme pa su osjećali potrebu na takav način zazvati lokalno božanstvo u pomoć.¹¹⁵ Egregije i Lakon posvetili su svoje natpise i Eponi, keltskoj božici zaštitnici konja i konjanika.¹¹⁶

Nastanak Egregijeve posvete stavlja se u vrijeme između sredine II. i sredine III. stoljeća.¹¹⁷ Na crtežu (slika 4) se jasno vidi da je prostor nakon posljednjega retka otučen pa je moguće da su na tom mjestu bila uklesana imena konzula, kao kod Lakonova natpisa.¹¹⁸ U pokušaju preciznije datacije Egregijeve posvete donekle mogu pomoći i Lakonov natpis i stela Benija Priscijana. Egregijev i Lakonov natpis istovjetno su koncipirani i jedino što ih razlikuje jesu njihova imena, ime vojne jedinice i Egregijeva služba (*adiutor princeps*). Postoji mogućnost da su ovi natpisi postavljeni, ako ne odmah jedan iza drugoga, onda najvjerojatnije u manjem vremenskom razmaku.¹¹⁹ S druge strane, stela koju je podigao Benije Priscijan nastala je sredinom II. stoljeća, a imenske formule ovih komemoratora razlikuju se samo po kognomenu. S obzirom na rasprostranjenost ovoga gentilicija smjeli bismo uz dosta opreza pretpostaviti da je i Benije Egregije bio rodnom iz Salone i da je, na kraju krajeva, bio u nekakvom srodstvu s Priscijanom, a možda je riječ o ocu i sinu.¹²⁰ Također je moguće da su istodobno bili postavljeni na različitim funkcijama u namjesnikovoj administraciji ili da su njihova zaduženja bila uvjetovana istim potrebama. Možda je u nekakvom srodstvu s njima bio i vitez Publije Benije Sabin koji ima bogat *cursus honorum* i

iskustvo u obnašanju civilnih i vjerskih službi uključujući i zapovjedništvo Druge luzitanske kohorte (*cohors II Lusitanorum equitata*).¹²¹ Njegov nadgrobni spomenik pronađen je u Saloni i potječe iz vremena nakon sredine II. stoljeća.¹²² Članovi ove obitelji javljaju se među gradskim vijećnicima u Ekvumu tijekom II. stoljeća.¹²³ Po svemu se vidi da su spomenuta trojica iz porodice Bennius nakon sredine II. stoljeća bili ljudi u koje je rimska vlast u Dalmaciji imala povjerenja.

Dalmacija je nakon odlaska legije *III Flavia Felix* krajem I. stoljeća postala *provincia inermis* i u njoj su uz povremeni boravak odjeljenja nekih legija¹²⁴ bile stalno smještene *cohors VIII Voluntariorum, III Alpinorum* i *I Belgarum*.¹²⁵ Nakon sredine II. stoljeća, u doba Marka Aurelija, Carstvo se suočilo s velikim problemima i teškom financijskom situacijom zbog rata protiv Parta, Markomana i Kvada. Položaj je dodatno otežalo iscrpljivanje nekih rudnika plemenitih metala u Hispaniji zbog čega je car reformirao upravu iliričkoga rudarstva stavljanjem svih dalmatinskih i panonskih rudnika pod jedinstvenu upravu. Ovaj potez zahtijevao je prebacivanje pojedinih vojnih jedinica na sjeveroistok provincije godine 169., ali i osnivanje postaja konzularnih beneficijarija u Domaviji, Skelanima i okolnim strateški važnim komunikacijama.¹²⁶ Daleko najveći broj posveta konzularnih beneficijarija potječe iz vremena druge polovine II. stoljeća i iz ranoga III. stoljeća.¹²⁷ Reorganizacija dalmatinsko-panonskih rudnika i pojačana prisutnost beneficijarija na pojedinim točkama u unutrašnjosti možda je stavila namjesnika u situaciju da se u jednom trenutku osloni na Osmu kohortu jer je

115 Fenomen posvete geniju mjesta može se djelomično protumačiti i kao epigrafička moda. Primjerice, od 18 beneficijarijskih natpisa iz Pretorija Latobikorum posvećenih Jupiteru samo dva ne nose posvetu geniju mjesta, v. M. Šašel-Kos 1995b, str. 156-160.

116 Epona pripada krugu keltskih božanstava sličnih osobina kao i Campestres, Matres i Suleviae. Natpisa koji spominju ovo božanstvo pronađeno je tek tridesetak na prostoru Carstva, a njezini skulpturalni prikazi zastupljeni su većinom po zapadnim provincijama, v. G. L. Irby-Massie 1996, str. 293, 296-297.

117 EDH HD022562.

118 Beneficijariji iz sjevernih pograničnih provincija, posebno iz Gornje Germanije, redovito su stavljali datume posvete na svoje natpise. U Dalmaciji je kalendarski precizno moguće datirati samo natpis iz Halapića (ILJug 1643: *bf cos (leg) XIII G(emina)*) postavljen 1. travnja 261. i natpis iz Runovića (CIL III 12802: *bf cos pro(vinciae) P(annoniae) Super(ioris)*) postavljen 7. svibnja 195., v. R. L. Dise 1997b, str. 286.

119 Beneficijariji koji su zajedno služili obično su zajedno podizali i posvetne natpise, v. R. L. Dise 1997a, str. 283.

120 Od svih dalmatinskih natpisa na kojima se spominje gentilicij Bennius svi potječu iz Salone osim ovoga Egregijeva, usp. bilj. 89-90.

121 J. J. Wilkes 1969, str. 325, J. J. Wilkes 2002, str. 92, 94-95, 97.

122 CIL III 8733: *P(ublio) Bennio/Sabino/III vir(o) iure dic(undo) / auguri III vir(o) i(ure) d(icundo) / quinquenalli / flam(ini) augustali praefect(o) / cohort(is) II Lusitanor(um) / equitatae*.

123 J. J. Wilkes 1970, str. 529. Za vijećničku službu u Ekvumu bio je određen i desetogodišnji Lucije Benije Honorat čiji je sarkofag pronađen u Muću, usp. N. Cambi - Ž. Rapanić 1979, str. 100.

124 Radi se o odjeljenjima legija I. *Adiutrix*, II. *Adiutrix*, VIII. *Augusta*, te legija II. *Pia* i III. *Concordia* koje su gradile istočne dijelove salonitanskih gradskih zidina 170. Detaljnije o prisustvu odjeljenja ovih i ostalih vojnih jedinica u Dalmaciji usp. J. J. Wilkes 1969, str. 92-126, 135-144.

125 Ove tri pomoćne jedinice bile su u provinciji između otprilike godine 100. i početka opasnosti od Markomana oko godine 170. kada je došlo do temeljitije reorganizacije vojne posade u Dalmaciji, usp. J. J. Wilkes 1969, str. 140-142.

126 U kasnijim vremenima ovi će rudnici biti od velike važnosti za državu zbog bojevanja protiv barabara na dunavskom limesu, usp. A. Škegro 1998, str. 96-97.

127 J. J. Wilkes 1969, str. 127.

ta pomoćna jedinica već dugo bila u provinciji i njezini su vojnici imali civitet.¹²⁸ Legionari su u ovim teškim vremenima očito bili potrebni na drugim položajima u provinciji gdje su sigurnosne okolnosti bile neizvjesnije za razliku od, primjerice, Dokleje koja se nalazila u relativno mirnijem dijelu provincije.¹²⁹

Natpisi T. Statilija Maksima, L. Sulpicija Prokula, P. Benija

Egredija i P. Benija Priscijana jasno pokazuju da je rimska vlast u Dalmaciji nakon sredine II. stoljeća na položaje pomoćnika kornikularija, beneficijarija i glazbenika u namjesnikovom uredu postavila vojnike iz Osme kohorte. Sigurno je postojala opravdanost za takvim postupkom a njegove uzroke očito valja tražiti u kriznim vremenima koja su počela oko 170. godine.

Popis kratica

- AE = *Anneé épigraphique*
ANUBIH = Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine
BASD = *Bulletino di archaeologia e storia dalmata*
BJb = *Bonner Jahrbucher*
CBI = Centar za balkanološka ispitivanja
CIL = *Corpus inscriptionum Latinarum*
EDH = *Epigraphische Datenbank Heidelberg* – <http://www.uni-heidelberg.de/institute/sonst/adw/edh/index.html.de> (6. 07. 2009.)
GZM = *Glasnik zemaljskog muzeja*
ILJug = Anna et Jaro Šašel, *Inscriptiones latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt* (Situla, 5, Ljubljana, 1963); *Inscriptiones latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt* (Situla, 19, Ljubljana, 1978); *Inscriptiones latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt* (Situla, 25, Ljubljana, 1986).
JRS = *Journal of Roman studies*
OA = *Opuscula archaeologica*
PPUD = *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*
VAHD = *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*
VAPD = *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*
ZPE = *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*

128 J. J. Wilkes 1969, str. 139.

129 Pitanja o djelovanju namjesnikove administracije razlikuju se od provincije do provincije i u tom smislu ne postoje uhodana i potvrđena pravila, usp. R. L. Dize 1997b, str. 294. Zbog toga je ovakve probleme potrebno razmatrati za Dalmaciju zasebno.

Literatura

- G. Alföldy 1967 Geza Alföldy, *Die verbreitung von militärziegeln im romischen Dalmatien*, Epigraphische studien 4, Köln 1967, 44-51.
- G. Alföldy 1969 Geza Alföldy, *Die Personennamen in der romischen provinz Dalmatien*, Heidelberg 1969.
- G. Alföldy 1987 Geza Alföldy, *Die auxiliumtruppen der Provinz Dalmatien, Römische Heeresgeschichte. Beiträge 1962-1985*, MAVROS Roman Army Researches, III, Amsterdam 1987, 239-297.
- R. Alston 1994 Richard Alston, *Roman military pay from Caesar to Diocletian*, JRS 84, London 1994, str. 113-124.
- I. Bojanovski 1988 Ivo Bojanovski, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, Sarajevo 1988 (CBI knjiga 6, ANUBIH knjiga 62).
- F. Bulić 1903 Frane Bulić, *Nomi e marche di fabbrica su tegoli e mattoni acquistati dall c. r. museo in Spalato*, BASD 26, Split 1903, 198-199.
- F. Bulić 1905 Frane Bulić, *Nomi e marche di fabbrica su tegoli e mattoni acquistati dall c. r. museo in Spalato*, BASD 28, Split 1905, 159-160.
- F. Bulić 1907 Frane Bulić, *Iscrizioni inedite*, BASD 30, Split 1907, 37-90.
- F. Bulić 1914 Frane Bulić, *Escavi nella necropolis antica pagana a Salona, detta Hortus Metrodori nell a. 1911 e nell a. 1914*, BASD 37, Split 1914, 83-94.
- I. Calabi Limentani 1968 Ida Calabi Limentani, *Epigrafia Latina*, Varese - Milano 1968.
- N. Cambi - Ž. Rapanić 1979 Nenad Cambi - Željko Rapanić, *Ara Lucija Granija Proklina*, VAHD 72-73, Split 1979, 93-107.
- N. Cambi <1967> Nenad Cambi, *Personifikacije godišnjih doba na spomenicima Salone*, VAHD 62/1960, Split <1967>, 55-78.
- R. W. Davies 1969 Roy W. Davies, *Joining the Roman Army*, BJB, band 169, Bonn 1969, 208-233.
- R. L. Dise 1996 Robert L. Dise, *The beneficiarii procuratoris of Celeia and the development of the statio network*, ZPE 113, Bonn 1996, 286-292.
- R. L. Dise 1997a Robert L. Dise, *Trajan, the Antonines, and the governor's staff*, ZPE, 116, Bonn 1997, 273-283.
- R. L. Dise 1997b Robert L. Dise *Variation in Roman administrative practice: the assignments of beneficiarii consularis*, ZPE, 116, Bonn 1997, 284-299.
- A. Goldsworthy 2003 Adrian Goldsworthy, *The Complete Roman Army*, London 2003.

- I. Haynes 1999 Ian Haynes, *Military service and cultural identity of auxilia*, The Roman army as community (Including papers of a conference held at Birkbeck College, University of London on 11-12 January, 1997). *Journal of Roman archaeology*, Supplementary series number 34, London 1999, 165-175.
- G. L. Irby-Massie 1996 Georgia L. Irby-Massie, *The Roman army and the cult of the Campestres*, ZPE 113, Bonn 1996, 293-300.
- J. Jeličić-Radonić 1997-1998 Jasna Jeličić-Radonić, *Nova istraživanja gradskih zidina Salone*, PPUD 37, Split 1997-1998, 5-36.
- J. Jeličić-Radonić 2006 Jasna Jeličić-Radonić, *Ara Tita Flavija Lucilija iz Salone*, VAPD 99, Split 2006, 123-132.
- B. Kirigin 1979 Branko Kirigin, *Nalaz rimskih natpisa i reljefa kod Škripa na otoku Braču*, VAHD 72-73, Solit 1979, 129-142.
- A. Kurilić 2006 Anamarija Kurilić, *Recent epigraphic finds in Roman province Dalmatia*, Dalmatia. Research in the Roman Province 1970-2001, BAR International series 1576, Oxford 2006, 133-147.
- D. Maršić - M. Matijević 2000 Dražen Maršić - Marko Matijević, *Varia Salonitana. Arheološka zbirka Marka Matijevića u Solinu*, Solin 2000.
- I. Matijević 2008 Ivan Matijević, *Neobjavljeni natpisi iz Salone*, VAPD 101, Split 2008, 187-219.
- A. Mayer 1928-1929 Anton Mayer, *Novonađeni natpisi u Duklji i oko nje*, VAHD 50, Split 1928-1929, 65-72.
- B. Rankov 1999 Boris Rankov, *The governor's men: the officium consularis in provincial administration*, The Roman army as community (Including papers of a conference held at Birkbeck College, University of London on 11-12 January, 1997). *Journal of Roman archaeology*, Supplementary series number 34, London 1999, 15-35.
- D. Rendić-Miočević 1959 Duje Rendić-Miočević, *Cohors VI Voluntariorum*, VAHD 61, Split 1959, 156-158.
- M. Sanader 2008 Mirjana Sanader, *O antičkim kultovima u Hrvatskoj*, VAPD 101, Split 2008, 157-186.
- D. Sergejevski 1924 Dimitrije Sergejevski, *Cohors VIII Voluntariorum civium Romanorum u Dalmaciji*, GZM 36, Sarajevo 1924, 113-123.
- J. Spaul 2000 John Spaul, *Cohors²-the evidence for and short history of the auxiliary infantry units of the Imperial Roman Army*, BAR International Series 841, Oxford 2000.
- M. A. Speidel 1992 M. Alexander Speidel, *Roman Army Pay Scales*, JRS 82, str. 87-106.
- P. Sticotti 1913 Piero Sticotti, *Die römische Stadt Doclea in Montenegro*, Wien 1913.
- M. Šašel-Kos 1995a Marjeta Šašel-Kos, *The beneficiarii at Neviodunum reconsidered*, Epigraphica 57, Faenza 1995, 271-278.

- M. Šašel-Kos 1995b Marjeta Šašel-Kos, *The beneficiarii consularis at Praetorium Latobiorum*, Römische Inschriften - Neufunde, Neulesungen und Neuinterpretationen. Festschrift für Hans Lieb, Basel 1995, 149-170.
- A. Škegro 1998 Ante Škegro, *Eksploatacija srebra na području rimskih provincija Dalmacije i Panonije*, OA 22, Zagreb 1998, 89–117.
- H. Thylander 1952 Hilding Thylander, *Étude sur l'Épigraphie latine*, Lund 1952.
- D. Tončinić 2004 Domagoj Tončinić, *Votivna ara iz Tilurija*, OA 28, Zagreb 2004, 147-157.
- R. Weynand 1902 Rudolf Weynand, *Form und Dekoration der römischen Grabsteine der Rheinlande im ersten Jahrhundert*, Bjb 108-109, Bonn 1902, 185-239.
- J. J. Wilkes 1969 John J. Wilkes, *Dalmatia*, London.
- J. J. Wilkes 1970 John J. Wilkes, *Equestrian rank in Dalmatia under Principate*, *Adriatica praehistorica et antique*. Zbornik radova posvećen Grgi Novaku, 529-553, Zagreb 1970.
- J. J. Wilkes 2002 John J. Wilkes, *A roman colony and its people*, *Longae Saloniae*, I, Split 2002, 87-103.

Summary

Ivan Matijević

***Cohors VIII Voluntariorum civium Romanorum* and Some of Its Members Employed by the Consul of the Province of Dalmatia**

Key words: cohort, inscription, Salona, *officium consularis*, *beneficiarius*, *adiutor cornicularii*, *tibicen consularis*

Cohors VIII Voluntariorum civium Romanorum is the only Roman army unit that spent almost the entire period of the Principate in Dalmatia. The most of this period of time it spent in Tilverium. At various localities throughout the province, its members left over 40 inscriptions, 23 of which in Salona and its surroundings. There are four monuments known, mentioning soldiers of this cohort and holding certain offices in the consul's administration after the mid 2nd century.

The lavishly decorated sepulchral altar (*ara*) of Titus Statilius Maximus was erected by his *hospita*, Iulia Fructula. He died at the age of 25, while an assistant to the consular cornicularius (*adiutor corniculariorum consularis*). The same job in the consul's administration (*officium consularis*) was performed also by Lucius Sulpicius Proculus, who erected a dedication inscription to the goddess Minerva in Tilverium. The third inscription of this group tells about a soldier who was a musician in the consul's office (*tibicen consularis*). His name was Publius Bennius Priscianus, and he erected a stele to his *hospita*, Valeria Maxima. In the southernmost part of the province of Dalmatia, in Doclea, an inscription has been found, dedicated to Jupiter, Epona and the local genius by Publius Bennius Egregius. The inscription poses certain problems about the offices held by the dedicant, although it is held in literature that he was a consular beneficiary (*beneficiarius consularis*). However, open remains the question of the nature of his other office (*adiutor princeps*). Their common praenomen and gentilicium make it possible that Egregius and Priscianus were somehow related, whereas with Statilius Maximus and Sulpicius Proculus they had in common the same army unit. All four monuments were made after the mid 2nd century. Their dating roughly corresponds to numerous perils that threatened the Empire, the province of Dalmatia and its capital city Salona at the time, forcing the Roman administration to implement some internal reorganisation, to remove the old and bring in new army units. It is possible that legionaries were required to hold some other offices, wherefore to the offices in the consular administration were appointed soldiers of the nearest, most appropriate and most reliable units, in this case the *Cohors VIII Voluntariorum civium Romanorum*.